

Цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

УДК 347.962

Махаринець Дмитро Євгенійович

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін*

*Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука*

Macharynets Dmytro

*Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor of the
Department of Criminal and Administrative Legal Sciences
Academician Stepan Demianchuk International University*

of Economics and Humanities

ORCID: 0009-0001-3587-0773

ДІЯЛЬНІСТЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

ACTIVITIES OF ARBITRATION COURTS: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE

Анотація. В статті досліджено окремі проблеми теорії та практики діяльності третейських судів. Охарактеризовано правовий статус та юрисдикцію третейських судів в Україні як інституційної складової громадянського суспільства, що має також окремі спільні риси із судами загальної юрисдикції. Зауважено, що діяльність третейських судів ґрунтується на спеціалізованих правових принципах, загально-правових та процесуально-правових принципах. Обґрунтовано, що недосконалість законодавства в сфері правового регулювання функціонування третейських судів в Україні негативно впливає не тільки

на їх діяльність, але й на ефективність діяння всієї системи правосуддя в державі. Визначено, що серед недоліків функціонування третейських судів України виділяють інформаційну необізнаність та недовіра громадськості, зловживання третейськими судами, недружня судова практика державних судів, відсутність узагальненої практики розгляду державними судами справ пов'язаних із діяльністю третейських судів, існування складних системних правових колізій та правових прогалів в сфері правового регулювання діяльності третейських судів та ін. Зауважено, що серед напрямів вдосконалення організації та функціонування третейського суду можна виділити: вдосконалення нормативно-правового регулювання діяльності третейських судів; формування дружньої судової практики державних судів в цій сфері; інформування широких верств населення щодо діяльності третейських судів⁴ підвищення вимог до формування та діяльності третейських судів; залучення до діяльності третейських судів професійних юристів; реалізація комунікативної стратегії в сфері діяльності третейських судів; розвиток взаємодії третейських судів із системою державного правосуддя та типових форм процесуальних документів для третейських судів; підвищення авторитету та забезпечення незалежності організації-засновника третейського суду, репутації третейського суду, усунення передумов зловживання повноваженнями суддями третейського суду та ін.

Ключові слова: третейські суди, третейські справи, третейський розгляд.

Summary. *The article examines certain problems of the theory and practice of arbitration courts. The legal status and jurisdiction of arbitration courts in Ukraine is characterized as an institutional component of civil society, which also has some common features with courts of general jurisdiction. It is*

noted that the activity of arbitration courts is based on specialized legal principles, general legal and procedural legal principles. It is substantiated that the imperfection of legislation in the field of legal regulation of the functioning of arbitration courts in Ukraine negatively affects not only their activity, but also the effectiveness of the entire justice system in the country. It was determined that among the shortcomings of the functioning of arbitration courts of Ukraine, information ignorance and mistrust of the public, abuse of arbitration courts, unfriendly judicial practice of state courts, lack of a generalized practice of consideration by state courts of cases related to the activity of arbitration courts, the existence of complex systemic legal conflicts and legal gaps in sphere of legal regulation of the activity of arbitration courts, etc. It was noted that among the areas of improvement of the organization and functioning of the arbitration court, it is possible to single out: improvement of normative and legal regulation of the activity of arbitration courts; formation of friendly judicial practice of state courts in this area; informing broad sections of the population about the activity of arbitration courts⁴ increasing the requirements for the formation and operation of arbitration courts; involvement of professional lawyers in the activity of arbitration courts; implementation of a communication strategy in the sphere of activity of arbitration courts; development of interaction of arbitration courts with the state justice system and typical forms of procedural documents for arbitration courts; increasing the authority and ensuring the independence of the founding organization of the arbitration court, the reputation of the arbitration court, eliminating the prerequisites for abuse of authority by the judges of the arbitration court, etc.

Key words: *arbitration courts, arbitration cases, arbitration proceedings.*

Постановка проблеми. Проблеми теорії та практики діяльності третейських судів виступають об'єктом тривалих дискусій в Україні, адже, вирішення справ у третейському суді, як альтернативному способі

судового розгляду справ є ознакою демократичного, розвинутого суспільства держави, що в т.ч. дозволяє зменшити навантаження на державні суди. Розгляд справ у третейських судах має багатовікову історію та виступає практикою розгляду справ у «недержавних» судах, яка ефективно функціонує в ряді країн ЄС та світу (наприклад, у США, Канаді, Великобританії, Швейцарії, Швеції, Китаї та ін.).

Станом на кінець 2018 року в Україні було зареєстровано 515 третейських судів, з них тільки 33 мали оприлюднені регламенти, положення та списки, 39 – фактично розглядали справи у останні роки [13].

Право на неупереджений судовий розгляд справи передбачено такими нормативно-правовими положеннями, як:

1. Ст. 55 Конституції України, яка закріплює наступне положення «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [2], до таких засобів відноситься також і право звернення до третейського суду.

2. П.1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру» [1].

3. Ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України та ст. 3 Цивільного процесуального Кодексу України та інші норми законодавства.

Соціологічне дослідження в сфері відношення громадян до третейських судів свідчить про те, що бажання самостійно обирати суд для розгляду справ є доволі високим, проте. досвід звернення до третейських судів – доволі низьким (соціологічне опитування проведено на замовлення Фондації DEJURE [13]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дане дослідження здійснено на основі дослідження наукових праць наступних науковців: В.В. Посполітак (проблемні питання та тенденції розвитку діяльності третейських судів в Україні) [3], Ю.Д. Притика (теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді) [13], В.А. Рекун (організаційно-правові аспекти третейських судів в Україні), Н.С. Стасів (цивільне судочинство у справах про надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів) [11], В.В. Сухонос (теоретичний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку третейського суду в Україні) [12] та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження проблем теорії та практики діяльності третейських судів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нормативно-правову базу правового регулювання діяльності третейських судів складають: Господарсько-правовий кодекс, Закон України «Про третейські суди», Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» і т.д. Вказані НПА визначають порядок організації та функціонування третейських судів, третейського розгляду, прийняття та виконання рішень третейських судів, третейського самоврядування, положення щодо третейських угод тощо.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про третейські суди» «третейський суд – недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин» [7].

Діяльність третейських судів спрямована на захист майнових та немайнових прав і охоронюваних законом інтересів фізичних і юридичних

осіб [7]. Визначення предмету компетенції третейських судів ґрунтується на принципі «дозволено все, що прямо не заборонено законом».

Здійснюючи правосуддя третейські суди хоча і мають спільні риси із судами загальної юрисдикції, проте суттєво обмежені у окремих питаннях юрисдикції. Також, як інституційна складова громадянського суспільства, третейські суди відрізняються від громадянських об'єднань змістом та завданнями діяльності. Правовий статус третейського суду поєднує в собі елементи публічно-правового та цивільно-правового статусу, ґрунтується на договірних засадах. Діяльність третейських судів відноситься до правозахисної сфери з елементами комерціалізації [8].

На думку В.А. Рекуна діяльність третейських судів ґрунтується на спеціалізованих правових принципах (добровільності участі у третейському розгляді та обіймання посади третейського судді, самоврядності та демократизму організації функціонування третейських судів, автономності третейського розгляду, довірчого характеру відносин між учасниками третейського розгляду) та загально-правових та процесуально-правових принципах (зокрема, верховенства закону, змагальності сторін, рівності всіх учасників третейського розгляду перед судом та законом, диспозитивності, всебічного, повного та об'єктивного вирішення спорів, конфіденційності та гласності судового розгляду та ін.) [8].

Недосконалість законодавства в сфері правового регулювання функціонування третейських судів в Україні негативно впливає не тільки на їх діяльність, але й на ефективність діяння всієї системи правосуддя в державі. Зокрема, питання виконання та оскарження рішень третейських судів, визнання третейської угоди недійсною або її розірвання відбувається в межах звернення до державних судів, що в свою чергу впливає на їх функціонування.

Недоліками ефективності функціонування третейських судів є:

- необізнаність широких верств населення з таким альтернативних розглядом справ, як розгляд справи у третейському суді;
- невеликий відсоток справ, які розглянуто третейськими судами в Україні;
- недовіра до третейських судів з боку правників та пересічних громадян;
- зловживання у функціонувань одноразових третейських судів «ad hoc» на основі арбітражної угоди;
- складна процедура реєстрації постійно діючих третейських судів;
- недружня судова практика державних судів (термін «недружня судова практика» вказує на судові рішення, які не відповідають певним законодавчим чи юридичним нормам і можуть бути спричинені різними чинниками, такими як помилки в інтерпретації закону, недостатній досвід суддів або вплив неприйнятних мотивів);
- відсутність узагальненої практики розгляду державними судами справ про видачу виконавчого документа на відповідне рішення третейського суду та справ про скасування рішення третейського суду;
- існування складних системних правових колізій та правових прогалин в сфері правового регулювання діяльності третейських судів та відповідних джерел процесуального законодавства та ін.

Особливої уваги серед дослідження недоліків функціонування третейських судів приділяють зловживанням у третейському судочинстві, який за результатом узагальнення практики застосування судами Закону України «Про третейські суди» Верховним судом України носить системний та масовий порядок. Такі зловживання спрямовані на обхід законних процедур з метою задоволення суб'єктивних інтересів учасників третейської справи та порушення прав третіх осіб і держави, з метою досягнення недобросовісних цілей при вирішенні конкретних спорів (ad hoc) [4]. До справ які розглядаються третейськими судами та серед яких

допускається найбільша кількість зловживань відносяться: справи про визнання дійсності договорів про відчуження нерухомого майна; справи про визнання права власності на земельні ділянки та самочинне будівництво; справи в сфері рейдерських атак та ін. Наприклад, у справах про визнання право власності на самочинне будівництво чи перепланування відповідачами виступали особи, які по суті не мають відношення до порядку увідповіднення законодавству об'єкта самочинного будівництва чи перепланування – члени сім'ї позивача, потенційні покупці та ін. А належний відповідач в кращому випадку залучався як третя особа у справі на якого за рішенням суду покладалися певні обов'язки. Виокремлюють випадки розгляду третейськими судами непідвідомчих їм категорій справ – трудових, сімейних, житлових, справ з питань публічного характеру тощо. Відмічаються випадки коли третейський суд розглядає справу щодо якої є провадження у суді загальної юрисдикції.

Широке трактування положення ст. 56 Закону України «Про третейські суди» про те що «заява про видачу виконавчого документа може бути подана до компетентного суду» [7] сприяє можливим зловживання і з вибором місця розгляду справи, оскільки до компетентного суду відноситься місцевий господарський суд чи місцевий загальний суд за місцем розгляду справи. Зокрема, одна і таж справа може розглядатися різними третейськими судами або одним третейським судом у різних місцях (не за місцем реєстрації третейського суду), що формально дає можливість подати заяву про видачу виконавчого документа у декілька місцевих судів [4].

Для забезпечення правомірності прийняття рішення третейськими судами важливим залишається питання дотримання умов чинності третейської угоди. А саме дотримання її форми та виду, змісту, порядку її укладання та вказівки або на конкретно визначений третейський суд, так і

на просте посилання щодо вирішення спору між сторонами третейським судом (ст. 12 Закону України «Про третейські суди» [7]), відповідності її ст. 228 Цивільного кодексу України, яка визначає «правові наслідки вчинення правочину, який порушує публічний порядок, вчинений з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства» та ст. 203 Цивільного кодексу України щодо встановлення вимог чинності правочину [15]. Не врахування судом грубих недоліків третейської угоди перешкоджає прийняттю судового рішення про неправомірність третейського розгляду та законності рішення третейського суду.

Складність викликає практика скасування рішень третейських судів у випадку, якщо заявником виступає третя особа, яка не брала участі у розгляді третейської справи. Тривалий час така практика не була законодавчо закріплена, проте, наявність випадків скасування рішення третейського суду за заявою прокурора чи в результаті кримінального провадження зумовили відповідні зміни у законодавстві про третейські суди, що уповіднило його положенням Конституції України та ряду міжнародних договорів.

Отже, з метою подолання вказаних зловживань в останні роки зазнали змін законодавчі положення щодо:

- уніфікація у відповідних процесуальних кодексах процедури визнання та виконання рішень третейських судів;
- виключення із компетенції третейських судів споживчих спорів та права виносити рішення щодо осіб, які не беруть участі у справі.

Актуальним є питання дослідження діяльності судів ad hoc, оскільки на відміну від третейських судів діяльність яких потребує дотримання встановленого порядку реєстрації та діяльності, дані суди створюються на основі третейської угоди. Зокрема, справи у судах ad hoc можуть містити всього три документа: заява про видачу виконавчого листа на рішення

суду ad hoc, протоколу судового засідання та ухвали суду про задоволення позову [4].

Оскільки кількість справ, що підлягають розгляду третейськими судами, стрімко зростає, і судова практика щодо справ, пов'язаних з їхньою діяльністю, є дуже різномірною і суперечливою, вирішення цих проблем вимагає негайної уваги. Це може бути досягнуто через поліпшення законодавства та створення єдиної практики розгляду питань пов'язаних з функціонуванням третейських судів судами загальної юрисдикції.

Напрямами вдосконалення організації та функціонування третейського суду можна виділити:

- формування дружньої судової практики та розширення підтримки третейських судів з боку державної системи правосуддя;
- інформування широких верств населення щодо діяльності третейських судів;
- підвищення вимог до формування та діяльності третейських судів (наприклад, розміщення в широкому доступі актуальної інформації, щодо регламенту, списку суддів третейського суду, відомостей про розгляд третейським судом справ та ін.);
- вдосконалення системи третейського самоврядування;
- підвищення авторитету та забезпечення незалежності організації-засновника третейського суду, репутації третейського суду;
- усунення передумов зловживання повноваженнями суддями третейського суду;
- вдосконалення нормативно-правового регулювання діяльності третейських судів (наприклад, вдосконалення норм правового регулювання підвідомчості третейських судів);
- реалізація комунікативної стратегії в сфері діяльності третейських судів;

- розвиток взаємодії третейських судів із системою державного правосуддя;
- розробка типових форм процесуальних документів для третейських судів;
- залучення до діяльності третейських судів професійних юристів (адвокатів, суддів, юристів-вчених);
- вдосконалення системи притягнення до відповідальності третейських суддів у випадку зловживанням своїм положенням, в т.ч. і притягнення їх до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень та ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вирішення справ у третейських судах – це альтернативна форма судового розгляду справ притаманна розвинутим, демократичним державам, яка передбачена рядом міжнародних та національних нормативно-правових актів. Відповідні НПА визначають порядок організації та функціонування третейських судів, третейського розгляду, прийняття та виконання рішень третейських судів, третейського самоврядування, положення щодо третейських угод тощо. Діяльність третейських судів спрямована на захист майнових та немайнових прав і охоронюваних законом інтересів фізичних і юридичних осіб. Правовий статус третейського суду поєднує в собі елементи публічно-правового та цивільно-правового статусу, ґрунтується на договірних засадах, відноситься до правозахисної сфери з елементами комерціалізації. Недосконалість законодавства в сфері правового регулювання функціонування третейських судів в Україні негативно впливає не тільки на їх діяльність, але й на ефективність діяння всієї системи правосуддя в державі та характеризується існуванням складних системних правових колізій та правових прогалин в сфері правового регулювання діяльності третейських судів та відповідних джерел процесуального законодавства. У зв'язку із тим, що кількість справ, що

підлягають розгляду третейськими судами, стрімко зростає, і судова практика щодо справ, пов'язаних з їхньою діяльністю, є дуже різномірною і суперечливою, вирішення цих проблем вимагає негайної уваги. Це може бути досягнуто через поліпшення законодавства та створення єдиної практики розгляду питань пов'язаних з функціонуванням третейських судів судами загальної юрисдикції.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.09.2023)
2. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.09.2023)
3. Посполітак В.В. Діяльність третейських судів в Україні: проблемні питання та тенденції розвитку. *Дні науки Національного університету "Києво-Могилянська академія" на факультеті правничих наук, 2017 : матеріали науково-практичної конференції "Альтернативні вирішення правових конфліктів", 27 січня 2017 року / [редкол.: Азаров Д. С., Галаган В. І., Ханик-Посполітак Р. Ю.]; Нац. ун-т "Києво-Могилян. акад.", Ф-т правничих наук. Київ: [НаУКМА], 2017. С. 43-47. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f87efeab-b43f-425c-9f97-625ea7bc042f/content> (дата звернення: 21.09.2023)*
4. Практика застосування судами Закону України «Про третейські суди». *Верховний суд України: вебсайт.* URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/35AA113A0E88806DC2257B7C00495E27](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/35AA113A0E88806DC2257B7C00495E27) (дата звернення: 25.09.2023)

5. Притика Ю. Новели провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та оспорування рішень міжнародних комерційних арбітражів у цивільному процесуальному законодавстві України. *Юридичні науки*. 2019. 3(110). С. 29-34
6. Притика Ю.Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2006. 14 с.
7. Про третейські суди: Закон України № 1701-IV від 11.05.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text> (дата звернення: 28.09.2023)
8. Реун В.А. Третейські суди в Україні: організаційно-правові аспекти. автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2010 22 с.
9. Стасів Н. Генезис примусового виконання рішення третейського суду. *Jurnalul juridic national: teorie și practică. Numărul*. 2020. 1(41). С. 81-85.
10. Стасів Н.С. Процесуальна природа провадження в справах про видачу виконавчих листів на рішення третейських судів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. 7. С. 85-88.
11. Стасів Н.С. Цивільне судочинство у справах про надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів: дис. ... канд. юрид. наук: Львівський національний університет імені Івана Франка Львів, 2020. 235 с.
12. Сухонос В.В. Теоретичний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку третейського суду в Україні. *Право України*. 2011. № 4. С. 233-237.
13. Третейська спільнота обговорила проблеми і перспективи галузі. *Democracy Justice Reforms: вебсайт*. 2018. URL:

<https://dejure.foundation/news/treteyska-spilnota-obgovoryla-problemy-i-perspektyvy-galuzi> (дата звернення: 22.09.2023)

14. Третейські суди: про перешкоди в розвитку та необхідність реформування законодавства. *Асоціація правників України*. URL: <https://uba.ua/ukr/news/7869> (дата звернення: 15.09.2023)
15. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1279> (дата звернення: 20.09.2023)

References

1. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) (Ievropeiska konventsiiia z prav liudyny): Konventsiiia Rady Yevropy vid 04.11.1950 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy № 254k/96-VR vid 28.06.1996 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
3. Pospolitak V.V. Diialnist treteiskykh sudiv v Ukraini: problemni pytannia ta tendentsii rozvytku. *Dni nauky Natsionalnoho universytetu "Kyievo-Mohylianska akademiia" na fakulteti pravnych nauk, 2017 : materialy naukovo-praktychnoi konferentsii "Alternatyvni vyrishennia pravovykh konfliktiv"*, 27 sichnia 2017 roku / [redkol.: Azarov D. S., Halahan V. I., Khanyk-Pospolitak R. Yu.]; Nats. un-t "Kyievo-Mohylian. akad.", F-t pravnych nauk. Kyiv: [NaUKMA], 2017. S. 43-47. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f87efeab-b43f-425c-9f97-625ea7bc042f/content> [in Ukrainian].
4. Praktyka zastosuvannia sudamy Zakonu Ukrainy «Pro treteiski sudy». Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoho sudu Ukrainy. URL:

[https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/35AA113A0E88806DC2257B7C00495E27](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/35AA113A0E88806DC2257B7C00495E27) [in Ukrainian].

5. Prytyka Yu. Novely provadzhennia u spravakh pro oskarzhennia rishen treteiskykh sudiv ta osporiuvannia rishen mizhnarodnykh komertsiiynykh arbitrazhiv u tsyvilnomu protsesualnomu zakonodavstvi Ukrainy. *Yurydychni nauky*. 2019. 3(110). S. 29-34 [in Ukrainian].
6. Prytyka Yu.D. Teoretychni problemy zakhystu prav uchasnykiv tsyvilnykh pravovidnosyn v treteiskomu sudi: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03. Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv, 2006. 14 s. [in Ukrainian].
7. Pro treteiski sudy: Zakon Ukrainy № 1701-IV vid 11.05.2004 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text> [in Ukrainian].
8. Rekun V.A. Treteiski sudy v Ukraini: orhanizatsiino-pravovi aspekty. avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.10. Odeska natsionalna yurydychna akademiia. Odesa, 2010 22 s. [in Ukrainian].
9. Stasiv N. Henezys prymusovoho vykonannia rishennia treteiskoho sudu. *Jurnalul juridic national: teorie și practică. Numărul*. 2020. 1(41). S. 81-85 [in Ukrainian].
10. Stasiv N.S. Protsesualna pryroda provadzhennia v spravakh pro vydachu vykonavchykh lystiv na rishennia treteiskykh sudiv. *Porivnialno-analitychne pravo*. 2014. 7. S. 85-88 [in Ukrainian].
11. Stasiv N.S. Tsyvilne sudochynstvo u spravakh pro nadannia dozvolu na prymusove vykonannia rishen treteiskykh sudiv: dys. ... kand. yuryd. nauk: Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka Lviv, 2020. 235 s. [in Ukrainian].
12. Sukhonos V.V. Teoretychnyi analiz suchasnoho stanu ta perspektyv rozvytku treteiskoho sudu v Ukraini. *Pravo Ukrainy*. 2011. № 4. S. 233-237 [in Ukrainian].

13. Treteiska spilnota obhovoryla problemy i perspektyvy haluzi. *Democracy Justice Reforms*. URL: <https://dejure.foundation/news/treteyska-spilnota-obgovoryla-problemy-i-perspektyvy-galuzi> [in Ukrainian].
14. Treteiski sudy: pro pereshkody v rozvytku ta neobkhidnist reformuvannia zakonodavstva. *Asotsiatsiia pravnykiv Ukrainy*. URL: <https://uba.ua/ukr/news/7869> [in Ukrainian].
15. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy № 435-IV vid 16.01.2003 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1279> [in Ukrainian].